

Vint-i-cinc anys de literatura infantil i juvenil en català

Josep Maria Aloy. Crític literari

1982

Valorar què ha estat i és la literatura infantil i juvenil en català des de la creació del Consell Català del Llibre per a Infants i Joves, ara fa 25 anys, suposa forçar un tall –a l'any 1982– en la trajectòria històrica d'una matèria, –i també d'un art, el de la literatura per a gent jove–, els orígens més moderns de la qual jo situaria al 1960, any en què Josep Vallverdú publica *El venedor de peixos* (Arimany) i que va esdevenir gairebé el tret de sortida d'una profunda renovació d'aquesta literatura.

No és feina fàcil fer-ne una valoració, primer perquè l'edició de llibres per a joves s'ha desbordat durant els últims anys i és, per tant, impossible abastar-ho tot, i segon perquè qualsevol valoració pot arribar a ser molt subjectiva i impertinent i pot ser contestada per altres opinions radicalment oposades.

2007

EL FINAL DEL TÚNEL
ÉS NOMÉS EL COMENÇAMENT

A la teva llibreria
el 19 de novembre

EMPÚRIES

Ens vindran bé, d'entrada, unes dades que ens situaran dins aquest *perpetuum mobile* a què ha estat sotmesa la literatura infantil: l'any 1982, Josep Vallverdú, actualment un dels escriptors més prolífics i potser el degà de la nostra literatura, tan sols havia escrit una tercera part de la seva obra, és a dir, una vintena de les seixanta novel·les; d'altra banda, prestigiosos escriptors com Miquel Rayó, Teresa Duran, la prolífica Mercè Company o Maite Carranza o Gemma Lienas, encara s'havien d'estrenar en la seva dedicació a aquesta literatura, i Margarida Aritzeta o Miquel Ferrà o Enric Larreula ho feien tot just aquest mateix any 1982... També és significatiu que fins a l'any 82 tan sols una vintena d'escriptors publicaven assíduament; en canvi vint-i-cinc anys més tard passen dels vuit-cents els escriptors que almenys tenen una obra escrita en català. Però és que fins a l'any 82 les editorials que alternaven la publicació de llibres infantils i juvenils no arribaven a la mitja dotzena i ara, en qualsevol base de dades, en comptaríem unes cent vuitanta. Tinguem en compte que una editorial tan emblemàtica com Cruïlla no naixerà fins a l'any 1984, i fins al 1986 no ho feren Empúries, Aliorna i Pirene, i Bromera el 88...

Una cosa és certa: la profunda renovació a què al·ludia a l'inici d'aquest article i que,

segons Teresa Colomer, *es tradueix a nivell qualitatiu en una gran ampliació de l'experiència literària proposada als infants i joves, i a nivell quantitatiu, en el seu ascens en la producció editorial dels països occidentals fins a situar-se als voltants del 15 % del seu volum.*¹

Molts factors han influït, sens dubte, en aquest procés de creixement —la mateixa creació del Consell n'esdevé un estimul important— i han contribuït a fer gran una literatura que encara segueix la línia d'acceleració constant a tots nivells, però subjecta a determinades variables o condicionants que d'alguna manera o de moltes incideixen en la seva salut i benestar, i en determinen poc o molt no sols la qualitat, sinó també les funcions i les seves pretensions.

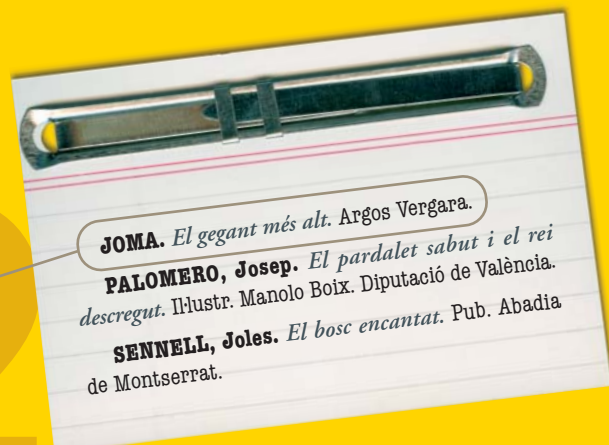
Detallo, a continuació, i sense criteris de prioritat, alguns factors que han ajudat a un desenvolupament saludable de la nostra literatura infantil i juvenil en aquests vint-i-cinc últims anys i alguns dels condicionants que, al meu parer, la pressionen i la regulen i que, en molts casos, no sols l'ofeguen en excés sinó que poden arribar a distorsionar-ne el sentit i les funcions.

Un procés de normalització constant i creixent... i unes ganades immenses d'aprofitar-ho tot.

S'ha escrit molt sobre aquella primera etapa, a partir dels anys seixanta, marcada per la necessitat d'escriure obres per als joves, no sols per fer lectors sinó per fer persones. Amb el temps aquella etapa s'ha anat consolidant, professionalitzant i normalitzant i avui la nostra literatura no varia pas massa de la que es fa en qualsevol país europeu.

Diversos són els signes de normalització que han ajudat a créixer la nostra literatura per a joves. En destaco alguns dels més significatius a partir de la creació del Consell del Llibre per a Infants i Joves: la creació del Saló del Llibre Infantil l'any 1984, la publicació de les revistes *Faristol* (el juny de 1985) i *L'Arca* (el 1998); la implantació de la reforma educativa l'any 1992; programes com *Llegir per sentir* de Ràdio Vilafranca (que es porta a terme des del curs 1993-1994); l'edició l'any 1994 de la primera *Història de la Literatura Infantil i Juvenil Catalana*, obra de Caterina Valriu; projectes com la Setmana del Llibre Infantil i Juvenil (iniciat l'any 1998); els tres Congressos sobre LIJ Catalana (l'any 1997, 2001 i 2004); la creació de premis literaris, sobretot de narrativa i alguns de més específics com el Premi Protagonista Jove (amb onze convocatòries) i el Premi Atrapallibres. La creació de premis també destinats a fomentar

Impera la fantasia heretada (i transformada) de les rondalles. Destacaríem la bellesa estètica d'*El pardalet sabut i el rei descregut*, de Josep Palomero i Manolo Boix, editat per la Diputació de València, i, en format més humil, la ironia d'altres obres infantils més propera a la influència de les obres de Gianni Rodari.

el coneixement de la LIJ –Premi Aurora Díaz Plaja (2001), d'articles publicats– o bé el Premi Rovelló (2002) a obres d'assaig divulgatiu... La creació de Clubs de Lectura, la publicació de tesines i treballs de recerca, l'aplicació de programes molt diversos d'animació a la lectura i l'elaboració d'estudis sobre múltiples aspectes d'aquesta matèria, alguns realitzats dins l'àmbit universitari, així com la programació d'una assignatura sobre literatura infantil a l'Escola de Magisteri, i projectes editorials complexos com la publicació de l'Obra Completa de Josep Vallverdú per La Galera –obra que està inacabada, però– o també l'elaboració per part del Consell d'un diccionari d'escriptors de literatura infantil i juvenil i un altre d'il·lustradors... són, tot plegat, una mostra incompleta d'aquell llarg procés de renovació i de normalització.

Pel que fa a l'edició, ha estat fàcil observar un creixement en tots els àmbits. S'edita molt i els llibreters no suporten tenir un títol més d'una setmana exposat... S'edita vertiginosament i també es desedita de forma alarmant. Durant aquests últims 25 anys s'han publicat milers d'obres que fan difícil una anàlisi i una valoració objectives i rigoroses. Han aparegut noves empreses i nous segells editorials i d'altres s'han estrellat. Es publiquen noves col·leccions, s'assagen

nous gèneres i nous productes en una cursa desenfrenada i esbojarrada que no sé si porta enlloc però que desconcerta, si més no, els pacients i soferts lectors.

Molts editors, per poder treure el cap i subsistir en aquesta cursa eixelebrada, es veuen obligats a publicar les coses més inversemblants: contes amb pestanyes que s'aixequen, desplegable que a vegades no es pleguen, mòbils de totes les formes i models, contes amb CD, llibres acordió, plastificats, de roba... I per a lectors més grans, llibres amb idees que pretenen ser innovadores i que proven fortuna com *Prohibit als pares* (La Magrana), *Isona i Prlem + trd?* (La Galera) llibres amb èxit, dins del seu públic, crec que més per raons temàtiques i d'estil que no pas precisament per les seves qualitats literàries.

S'aprofita qualsevol ocasió per oferir als lectors més petits tot tipus de manual d'ús per presentar i descriure les activitats més quotidianes, des de com rentar-se les dents, anar a l'escola, fer pipí... passant progressivament per tot un reguitzell de valors i actituds, que van des dels més innocents fins a la cruesa de temes com la violència domèstica, les parelles lesbianes, les adopcions, els okupes... Sembla la utilització descarada –i descarnada, en ocasions– dels contes i de la literatura com a instrument o

pretext per transmetre tota mena de missatges, pautes educatives, consells... missatges, que si bé poden ser ben legítims, a vegades tapen la funció més lúdica de qualsevol història i el seu principal objectiu.

Hi ha, però, poques idees noves i poques sorpreses i, per tant, poques emocions... Emili Teixidor deia en un article en la premsa que la primera funció d'una història és emocionar el lector, i a Jaume Cabré, en una ocasió, vaig llegir-li també la mateixa resposta. Cabré hi afegia que si un llibre no emociona i no està ben escrit, hauria estat millor no haver-lo escrit... Jo hi afegiria, encara: o no haver-lo editat. Molt em temo que davant l'allau de materials de tot ordre, molts escriptors –recordem que en tenim un llistat de més de vuit-cents!– probablement no s'han preguntat gaire ni per què escriuen ni per a qui ho fan. O, com diu l'Eva Piquer, si era necessari escriure el seu llibre.

Tot s'aprofita, però es publica poca poesia i menys teatre.

La poesia ha estat des de sempre la parenta pobre de la literatura per a joves, tot i que durant aquests últims anys hi ha hagut agradables novetats, ja que alguns escriptors que no tenien per costum fer-ho han volgut provar què era això de la poesia per a joves. Així, doncs, als poetes ja habi-

És un any molt fèrtil en creació literària: s'inicien dues col·leccions infantils que deixaran un solc profund dins la nostra literatura. I Miquel Rayó s'estrena com a escriptor amb una trilogia fantàstica que posa la LIJ balear a l'alçada de les obres de Michael Ende.

tuals com Miquel DescLOT o Joana Raspall, per citar els dos més prolífics, hi hem d'afegir escriptors com Josep Maria Sala-Valldaura, Lola Casas, Enric Larreula, Maria Dolors Pellicer, Núria Albó, Josep-Francesc Delgado, Marc Granell... entre d'altres. Un reguitzell de veus noves que fan pensar que un dia potser la poesia deixarà de ser un gènere marginal i marginat de la literatura.

I si la poesia és una parenta pobra de la literatura per a joves, el teatre crec que és la més pobra de totes les parentes. De teatre infantil se'n parla molt, se n'edita poc, no se'n fa massa i se'n llegeix encara menys. Teresa Duran es preguntava, ja fa anys, per què un país que ha donat tants bons poetes té tan poc interès en la poesia infantil. I Marta Luna intenta respondre la mateixa pregunta en un article a la revista *Faristol*² on fa una valoració sobre l'estat de la qüestió i acaba amb un interrogant punyent, mai tan oportú, que ens hauria de fer reflexionar a tots plegats: *No ens estem deixant perdre alguna cosa?* Només Bromera, al País Valencià, gaudeix d'una col·lecció de llibres de teatre amb més d'una vintena de títols. És una llàstima que editorials com La Galera i Edebé, que disposaven d'un bon reguitzell d'obres, moltes d'elles preparades per ser representades dins l'escola o dins l'aula, abandonessin un pro-

jecte que constituïa una eina excel·lent per desenvolupar l'art dramàtic en els més joves.

Llàstima de les enquestes, sempre tan impertinents...

...i que ens recorden que vivim en una societat no lectora on el llibre no acaba de guanyar-se un lloc en les preferències dels ciutadans. Hi ha bibliòfils però també molts bibliòfobs, diu Vicenç Pagès. Aquests últims, segons Pagès, *són aquella gent a qui no importa gaster la plusvàlua en béns fungibles com ara fer-se unes metxes o viatjar a Cancún, però que en canvi s'esgarrija quan a començament de curs ha de pagar els llibres dels seus fills.*³

Pel que fa als joves, un estudi sobre els hàbits de lectura dels infants i joves de Catalunya, promogut precisament pel Consell Català del Llibre per a Infants i Joves i realitzat l'any 2005, diu coses que –tot i no venir-nos gaire de nou– es contradiuen certament amb l'eufòria dels qui pensen que tot va molt bé i que la situació del llibre per a joves és òptima. I un dels primers resultats a què arriba l'estudi és la forta tendència a la davallada de l'hàbit de llegir en els infants i joves a mesura que es fan grans. Els joves declaren llegir per obligació i no és, per tant, una opció de lleure

984

Es va imposant el to realista que, a vegades, aconsegueix enllaçar magistralment realitat i mitologia.

preferent... A mesura que es veuen lliures de l'obligació, van deixant de llegir.

De les nou preferències que se'ls proposa, la lectura queda en setè lloc, és a dir, pràcticament a la cua i a distància de la que ocupa el primer lloc: *sortir amb amics*, i per sota de cinc preferències més: *anar al cinema, fer esport, escoltar música, xatejar i veure la televisió*. Encara sort: la lectura és més preferida que no pas *dormir o fer la migdiada i endreçar l'habitació*. L'escriptor Joaquim Carbó, que té un acudit per a cada ocasió, en una entrevista l'any 1992 deia irònicament: *La meua intenció era fer literatura de masses, però sempre era per a massa pocs*.⁴

L'ombra excessivament allargada de Harry Potter.

No puc deixar de dedicar un petit espai a qui durant els últims anys ha estat protagonista d'un fort impacte literari: l'amic Harry Potter. S'ha publicat ja el setè i últim volum d'aquesta sèrie (Empúries) i el fenomen—que ja ningú no nega—ha rebut tantes crítiques funestes com elogis potser desmesurats. Diatribes també d'alguns escriptors i d'alguns editors que no se'n saben avenir i que no dubto que els provoca certa incomoditat l'èxit de la sèrie.

A l'ombra de Harry Potter —una ombra

potser excessivament allargada— s'ha anat publicant un conjunt d'obres, algunes en forma també de sèries, d'altres en volums enormes i la majoria intentant crear monous nous plens de fantasia. Una de les més reeixides, sens dubte, ha estat l'excel·lent trilogia de Maite Carranza *La guerra de les bruixes* publicada a Edebé, com també la de Laura Gallego *Memòries d'Idhun* (Cruïlla). Harry Potter ha estat, sens dubte, un revulsiu i un bon cop de maça als qui opinaven que els infants només llegien contes breus, i ha provocat una reacció a favor dels llibres gruixuts i plens d'acció i de vitalitat. Amb Harry Potter hem pogut observar no sols que els nens i nenes llegeixen quan tenen un text atractiu sinó que també rellegeixen, un fenomen, aquest de rellegir, que pràcticament no es donava o es donava ben poc.

Balanç? Quin balanç?

Mai no havíem tingut tant de tot i, per tant, tant de bo i tant de no tan bo, tanta diversitat i tanta desmesura. Tenim els autors de sempre i els que s'hi han anat incorporant, compartint un espai cada vegada més petit. Els veterans ja celebren el quarantè aniversari d'alguna obra (*La casa sota la sorra, El zoo d'en Pitus...*) però, alhora, viuen amb el neguit de veure com les editorials van descatalogant molts dels títols

emblemàtics de la seva trajectòria literària. Malgrat tot, la majoria d'ells segueix publicant amb empena i vigor: Josep Vallverdú amb una excel·lent novel·la: *Les raons de Divendres* (La Galera-Proa, 2003); Joaquim Carbó amb l'inoblidable *L'home que es va aturar davant de casa* (La Galera, 1998); Pep Albanell amb una emotiva novel·la *La música perduda* (Alfaguara- Grup Promotor, 2006); Biel Janer Manilla i la poètica *Tot quant veus és el mar* (La Galera, 1987); i l'Emili Teixidor amb un vibrant *Cor de roure* (Cruïlla, 1993)...

Paral·lelament a tots aquests clàssics voldria destacar alguns noms d'autors i d'obres que durant aquests últims vint-i-cinc anys s'han incorporat a la història de la nostra literatura per a joves, i ho faré destacant-ne almenys una vintena llarga ordenats cronològicament. I començaré per l'any 1982 amb un veterà, Oriol Vergés i el seu *Supervicari versus Superbanquer* (Laia); Teresa Duran amb *Joanot de Rocacorba (1431-1482)* (La Galera, 1983); Pere Morey amb *Les pedres que suren* (Laia, 1984); Maria Barbal amb *Pedra de tartera* (Laia, 1985); Maite Carranza amb *Ostres tu, quin cacau!* (La Magrana, 1986); el tàndem Andreu Martín-Jaume Ribera amb *No demanis llobarro fora de temporada* (Laia, 1987); Miquel Obiols amb *El tigre de Mary Plexiglàs* (Laia, 1987); Maria Àngels Gardella amb *Els*

El jurat d'un premi de narrativa juvenil descobreix i premia la que esdevindrà una de les millors novel·les canòniques catalanes del segle XX. Cap altra obra infantil o juvenil d'aquell any està al seu nivell.

1985

BARBAL, Maria. *Pedra de tartera*. Laia.

ulls del drac (Pirene, 1988); Pep Coll amb *La mula vella* (Empúries, 1989); Enric Larreula amb *Em dic Paco...* (Barcanova, 1991); Miquel Desclot amb *Bestiolar de la Clara* (Baula, 1992); Francesc Puigpelat amb *La fletxa d'or* (Empúries, 1995); Antoni Garcia Llorca amb *Ulls d'ocell* (La Galera, 1996); David Cirici i Marta Balaguer amb *Llibre de vòlics, laquidambres i altres espècies* (Destino, 1986); Jordi Sierra i Fabra amb *Concert en sol major* (La Galera, 1997); Jaume Cela amb *Silenci al cor* (Editors Associats, 1999); Pau Joan Hernández amb *Tarik de la gran caravana* (Cadí, 1999); Bartomeu Cruells amb *Els silencis de Derrís* (Cruïlla, 2000); Josep Francesc Delgado amb *Els llops de la lluna roja* (Empúries, 2002); Miquel Rayó amb *El cementiri del capità Nemo* (Baula, 2004); M. Carme Roca amb *Akannuu, l'arquer persa* (Barcanova, 2005); Lolita Bosch amb *M* (Cruïlla, 2005); Josep M. Jové amb *L'home del sac* (La Galera, 2006); i Andreu Sotorra amb *Els silencis de la Boca de la Mina* (Cruïlla, 2007).

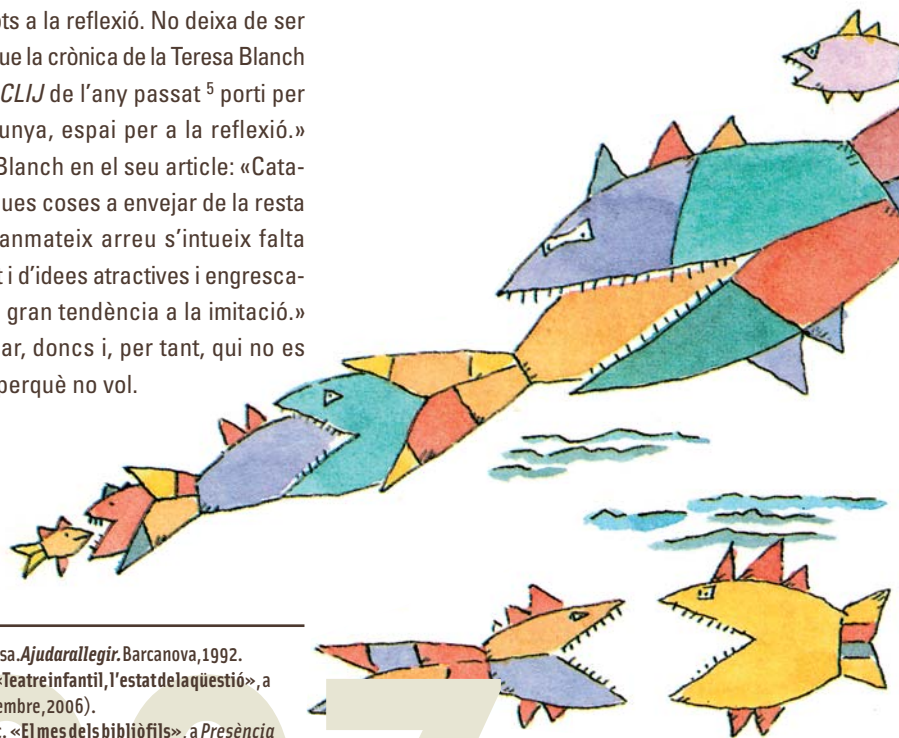
Llàstima que aquests títols i autors, així com molts que no he esmentat, cal buscarlos enmig de centenars i centenars de títols on inexorablement hi ha molta brossa i molta faramalla, tot i la feina que fan els crítics de *Faristol*, d'*Escola Catalana*, de l'*AVUI*, d'*El Periódico*, d'*El País*, de *Serra d'Or*... i

la seva tasca a favor dels lectors, malgrat que més que una crítica fan una ressenya informativa sobre el llibre destacant-ne algun aspecte positiu o fent un comentari global i molt general sobre la qualitat del text o la riquesa de les il·lustracions.

Balanç, per tant, força irregular que ens convida a tots a la reflexió. No deixa de ser significatiu que la crònica de la Teresa Blanch a la revista *CLIJ* de l'any passat⁵ porti per títol: «Catalunya, espai per a la reflexió.» Diu Teresa Blanch en el seu article: «Catalunya té poques coses a envejar de la resta d'Europa. Tanmateix arreu s'intueix falta d'originalitat i d'idees atractives i engrescadores, i una gran tendència a la imitació.» Res a envejar, doncs i, per tant, qui no es consola és perquè no vol.

Notes

1. COLOMER, Teresa. *Ajudar a llegir*. Barcanova, 1992.
2. LUNA, Marta. «Teatre infantil, l'estat de la qüestió», a *Faristol*, 56 (novembre, 2006).
3. PAGES, Vicenç. «El mes dels bibliòfils», a *Presència* (7.09.2007).
4. MARQUÈS, Carles. «Entrevista a Joaquim Carbó», a l'*AVUI* (13.12.1992).
5. BLANCH, Teresa. «Catalunya: espai per a la reflexió», a *CLIJ*, 197 (octubre, 2006).

Un altre any fèrtil en troballes: David Cirici es mostra competent tant en el camp del realisme crític (*L'esquelet de la balena*) com de la fantasia; Enric Larreula llega a la posteritat el personatge de la Bruixa Avorrida; Olga Xirinachs ofereix uns poemes infantils de qualitat; i Europa aplaudeix la vàlua estètica i documental de *La serp i el riu*.